

บทบรรณาธิการ

วารสารคณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ ฉบับ "ศาสตร์" และ "ศิลป์" ว่าด้วยเรื่อง "มนุษย์" กับ "สังคม" เล่มนี้ เป็นวารสารทึกรองบรรณาธิการมุ่งเน้นนำเสนอสาระความรู้ทางวิชาการในมุมมองต่างๆ ของแต่ละสาขาวิชา เพื่อทำความเข้าใจเกี่ยวกับความจริงของสรรพสิ่งและธรรมชาติของ "มนุษย์" และ "สังคม" อันจะนำไปสู่หนทางแห่งการสร้างสรรค์วิถีการดำรงอยู่ร่วมกันของ "มนุษย์สังคม" ใน "สังคมมนุษย์" อย่างสันติสุข

โดยเฉพาะอย่างยิ่งความหลากหลายของหลักสูตรในคณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ จำนวนกว่า 13 หลักสูตร สามารถเป็นภาพสะท้อนให้เห็นถึงความ เป็น "ศาสตร์" และ "ศิลป์" การดำรงชีวิตของ "มนุษย์" ใน "สังคม" ได้เป็นอย่างดี ไม่ว่าจะเป็นเรื่องของหลักคิดและหลักปฏิบัติของแต่ละสาขาวิชาชีพ อันได้แก่ศาสตร์ด้าน วัฒนธรรมศึกษาเพื่อการท่องเที่ยว การพัฒนาชุมชน รัฐประศาสนศาสตร์ การปกครองท้องถิ่น นิติศาสตร์ บรรณารักษศาสตร์และสารนิเทศศาสตร์ ภาษาไทยเพื่ออาชีพ ภาษาอังกฤษธุรกิจ และภาษาญี่ปุ่น รวมไปถึงผลงานสร้างสรรค์ทางปัญญาและการแสดงออกทางสุนทรียศาสตร์แห่งความงามผ่านงานศิลปะรูปแบบต่างๆ ได้แก่ ด้านจิตรกรรม ด้านออกแบบนิเทศศิลป์ ด้านดนตรี และด้านนาฏศิลป์และการละคร

ทั้งหมดข้างต้นนี้จึงถือเป็นทั้ง "ศาสตร์" และ "ศิลป์" แห่งความพยายามของ มนุษย์ในการแสวงหา "ความรู้" เพื่อการเข้าถึง "ความจริง" และ "ความงาม" ทั้งสิ้น วารสารฉบับนี้จึงเป็นส่วนหนึ่งของการถ่ายทอดความคิด ความรู้ ผ่านทางตัวอักษร เพื่อนำไปสู่การแลกเปลี่ยนเรียนรู้ทางวิชาการให้เผยแพร่ต่อสังคมวงกว้างต่อไป

กองบรรณาธิการ

"ศาสตร์" และ "ศิลป์" ว่าด้วยเรื่อง "มนุษย์" กับ "สังคม"

บทนำ

ด้วยเพราะ "มนุษย์" และ "สังคม" ไม่สามารถแยกออกจากกันได้ เช่นเดียวกับ "ศาสตร์" และ "ศิลป์" ที่เปรียบเสมือนเหรียญสองด้าน ดังนั้นแม้ทฤษฎีเกี่ยวกับมนุษย์หรือหลักการพัฒนาดังคมตีเพียงใดแต่หากขาดทักษะของการนำไปใช้ก็ย่อมไม่สามารถเข้าถึงแก่นแท้ความเป็นมนุษย์และสังคมได้ โดยเฉพาะวิถีการดำรงชีวิต ของ "มนุษย์สังคม" ใน "สังคมมนุษย์" นั้นมีความละเอียดซับซ้อน เพราะนอกจากประกอบด้วยปัจจัยแวดล้อมทั้งภายในและภายนอกแล้ว ยังมีตัวแปรแทรกซ้อนมิติอื่นๆ อีกมากที่ไม่อยู่ในวิสัยจะควบคุมได้ จึงทำให้ประเทศต่าง ๆ ทั่วโลกในขณะนี้กำลังประสบกับปัญหาทางสังคมมากขึ้น สาเหตุสำคัญส่วนหนึ่งมาจากความขัดแย้งทางความคิดและการกระทำของมนุษย์ รวมถึงปัญหาในองค์กรที่มักจะบานปลายสู่ปัญหาสังคมและกลายเป็นปัญหาระดับชาติ โดย "องค์ความรู้" เดิมที่มีอยู่นั้นก็ไม่สามารถนำมาอธิบายหรือแก้ปัญหาเกี่ยวกับพฤติกรรมของมนุษย์และสังคมได้อย่างรอบด้าน

ในปัจจุบันจึงเปิดกว้างให้มีการแสวงหาศาสตร์ความรู้ใหม่ๆ เพื่อนำมาปรับใช้ได้อย่างเหมาะสมกับสภาพแวดล้อมที่เปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลา โดยเฉพาะศาสตร์สำคัญที่ศึกษาเรื่องเกี่ยวกับ "มนุษย์" และ "สังคม" โดยตรงคือ มนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์จึงย่อมไม่สามารถปฏิเสธการระดมความคิดระดมสมองได้ ฉะนั้นบทความ "ศาสตร์ และ ศิลป์ ว่าด้วยเรื่องมนุษย์กับสังคม" ประจำฉบับนี้จึงมุ่งให้ความสำคัญกับกระบวนการคิดและการเรียนรู้เพื่อทำความเข้าใจเกี่ยวกับมนุษย์และสถานการณ์สังคมให้ถ่องแท้มากยิ่งขึ้น ตลอดจนเพื่อแสวงหาความรู้และหนทางใหม่ๆ ในการแก้ไขปัญหาสังคมมนุษย์ซึ่งกำลังส่งผลกระทบต่อมนุษย์สังคมโดยรวมไม่ว่าจะเป็นเรื่องการทำลายล้างกันและการทำลายธรรมชาติอย่างไม่มีที่สิ้นสุดก็ตาม ดังนั้นจึงทำให้เกิดโจทย์สำคัญประการหนึ่งอันเป็นที่มาของการค้นหา "ศาสตร์" และ "ศิลป์" สำหรับการดำรงชีวิตของมนุษย์สังคมเพื่อการดำรงอยู่ร่วมกันในสังคมมนุษย์ให้เกิดสันติสุขได้อย่างไร

"ศาสตร์" ว่าด้วยความเป็น "มนุษย์" และ "สังคม"

พจนานุกรมราชบัณฑิตยสถาน 2542 ได้นิยามคำว่า "ศาสตร์" หมายถึง "ระบบวิชาความรู้" โดยวิชาหรือศาสตร์ในการแสวงหาความรู้นั้นก็คือ "ปรัชญา" ซึ่งเป็นวิชาที่ว่าด้วยหลักแห่งความรู้และความจริง สามารถแบ่งปรัชญาได้เป็น 4 สาขาหลัก คือ อภิปรัชญา (Metaphysics) ญาณปรัชญาหรือญาณวิทยา(Epistemology) จริยปรัชญาหรือ จริยศาสตร์ (Ethics) และสุนทรียปรัชญาหรือสุนทรียศาสตร์ (Aesthetics) นอกจากนี้ ยังอาจรวมถึงตรรกศาสตร์ (Logic) ในการศึกษาความเป็นปรัชญา เพื่อให้เข้าถึงแก่นของความเป็นศาสตร์ ซึ่งโดยทั่วไปมีการแบ่งองค์ความรู้ของ "ศาสตร์" เป็นสามแขนงใหญ่ คือ วิทยาศาสตร์ สังคมศาสตร์ และมนุษยศาสตร์ โดยเฉพาะองค์ความรู้ทางวิทยาศาสตร์ ที่พยายามมุ่งแสวงหาความรู้และความจริงของมนุษย์โดยเสนอภาพทางตรรกะของการได้มาซึ่งความรู้ที่แท้จริงและแน่นอนชัดเจนผ่านกระบวนการอธิบายที่เป็นระบบทั้งในเชิงสาเหตุและผลลัพธ์ รวมทั้งการทดสอบสมมติฐานเพื่อพิสูจน์ข้อเท็จจริงในขณะนั้น แต่ถึงกระนั้นก็ยังไม่สามารถอธิบายปรากฏการณ์เกี่ยวกับพฤติกรรมของมนุษย์ได้อย่างครอบคลุม

ในปลายศตวรรษที่ 18 จึงได้มีนักคิดคือ August Comte และ Herbert Spencer พยายามศึกษาเรื่องเกี่ยวกับ "มนุษย์กับสังคม"อย่างจริงจังด้วยการนำวิธีการทางวิทยาศาสตร์ธรรมชาติมาใช้ในการแสวงหาความรู้และข้อเท็จจริงเกี่ยวกับการศึกษา "มนุษย์" และ "สังคมมนุษย์" หรือที่เรียกว่าเป็น "วิทยาศาสตร์ทางสังคม" และพัฒนาต่อมาเป็น สังคมศาสตร์ ที่มุ่งเน้นศึกษาเกี่ยวกับสังคมและความสัมพันธ์ในการอยู่ร่วมกันของมนุษย์ในสังคม ซึ่งสามารถแบ่งย่อยออกเป็นหลายแขนง เช่น สังคมวิทยา และมานุษยวิทยา ศึกษาศาสตร์ รัฐศาสตร์ เศรษฐศาสตร์ ศาสนศาสตร์ และจิตวิทยา เป็นต้นนอกจากนี้ มีศาสตร์อีกแขนงหนึ่งที่พยายามศึกษามนุษย์ให้มีความสมบูรณ์ในเนื้อหามากขึ้น คือ มนุษยศาสตร์ ที่มุ่งศึกษาเกี่ยวกับตัวมนุษย์และชีวิตมนุษย์ในทุกๆ ด้าน ทั้งกระบวนการศึกษาความคิด ความรู้สึกของมนุษย์ รวมถึงสิ่งต่างๆ ที่มนุษย์สร้างขึ้น สังคม และสืบทอดกันมา ทั้งที่เป็นรูปธรรมและนามธรรม อาทิ ปรัชญา ภาษาศาสตร์ ดนตรี ศิลปะ วัฒนธรรม ขนบธรรมเนียมประเพณี วรรณคดีโบราณคดี ประวัติศาสตร์ ซึ่งในแต่ละศาสตร์ก็สามารถแตกแขนงย่อยได้อีกเช่นกัน

อย่างไรก็ตาม บรรดาศาสตร์ทั้งหลายเมื่อมีความรู้เชี่ยวชาญในสาขาหรือศาสตร์ของตนมากยิ่งขึ้นแล้ว ก็มักอ้างถึงการเข้าถึงแก่นแท้ของความรู้และความจริง ด้วยเชื่อว่าความรู้ในทฤษฎีต่างๆ ที่ค้นพบนั้นได้เข้าถึงใกล้ความจริงที่เกือบสมบูรณ์แล้ว จึงกลายเป็นความยึดมั่นและยึดติดอยู่กับหลักการของศาสตร์ตนจนปฏิเสธความรู้ในศาสตร์อื่น แต่โดยแท้จริงแล้วองค์ความรู้ในแขนงต่างๆ ก็ล้วนศึกษามนุษย์ในฐานะผู้ถูกกระทำ หรือผู้ถูกศึกษา เพื่อการค้นคว้าหาคำตอบหรืออธิบายความรู้ในช่วงเวลาหนึ่งเท่านั้น จึงไม่ได้หมายความว่าชุดข้อมูลความรู้ในการเข้าถึงความจริงเหล่านี้จะเป็นสิ่งที่ไม่สามารถโต้แย้ง หรือเปลี่ยนแปลงไม่ได้เลย เพราะแม้แต่การค้นพบความรู้ทางวิทยาศาสตร์นั้นก็ยังมีลักษณะของการเปลี่ยนแปลงเพิ่มเติมอยู่ตลอดเวลาและมีความรู้ใหม่ๆ เกิดขึ้นอยู่เสมอ

ดังนั้นการยึดติดเพียงศาสตร์ใดศาสตร์หนึ่งเป็นหลักในการแก้ปัญหาจึงไม่ใช่วิธีการแก้ปัญหาที่ดีที่สุดอีกต่อไป ปัจจุบันจึงมีการเกิดศาสตร์ใหม่ๆ ในหลายสาขามากมาย โดยผสมผสานความรู้ในศาสตร์ต่าง ๆ เพื่อแสวงหาทางเลือกในการแก้ปัญหาที่ดีและเหมาะสมที่สุด การมองต่างมิติของแต่ละศาสตร์นี้จึงเป็นการช่วยเติมเต็มกันและกันในเรื่องที่ขาดหรือทำสิ่งที่ไม่ให้อยู่ในความพอดี ซึ่งนอกจากจะจัดปัญหาการถกเถียงเพื่อหาข้อสรุปที่ลงตัวไม่ได้แล้ว ยังสามารถนำไปสู่การสร้างสรรค์ให้เกิดองค์ความรู้ในศาสตร์ใหม่ๆ อีกด้วย

ตัวอย่างการบูรณาการข้ามศาสตร์ระหว่างวิทยาศาสตร์ มนุษยศาสตร์ และสังคมศาสตร์ เช่น Social Intelligence ซึ่งเป็นศาสตร์ว่าด้วยความสามารถในการรับรู้ การเข้าใจ การจัดการเพื่อจะอยู่ร่วมกันในสังคมหรือที่เรียกว่า เซาร์ปัญญาทางสังคม นอกจากนี้ ยังมีศาสตร์ Neuroeconomics เป็นการนำความรู้ระหว่างประสาทวิทยา (Neuroscience) เศรษฐศาสตร์ (Economics) และจิตวิทยา (Psychology) ซึ่งเป็นศาสตร์ที่เกี่ยวข้องกับกระบวนการตัดสินใจของมนุษย์ในกิจกรรมทางเศรษฐกิจ เพื่อพิจารณาว่าสมองทำงานอย่างไร อันเป็นประโยชน์ต่อบริษัทธุรกิจในการออกแบบวิจัยสินค้าให้เหมาะสมตรงกับความพอใจของลูกค้า

ด้วยเหตุนี้ไม่ว่าจะเป็นเรื่องของความต้องการบูรณาการศาสตร์ ในเชิงสหวิทยาการ หรือแม้แต่ความพยายามในการลดทอนความเป็นศาสตร์ให้ย่อยลงเป็นรายสาขาก็ตาม ล้วนก็ขึ้นอยู่กับเหตุผลของกรณีไปให้ในแต่ละเงื่อนไขและบริบท เช่น การยอมรับให้สาขาวิชาเดิมสามารถลดทอนลงเป็นฟิสิกส์ได้ ขณะเดียวกันก็ยังมีการศึกษาเดิมอยู่ เพราะในบางกรณีก็สะดวก ที่จะศึกษาในเลกดูซึ่งเป็นหน่วยใหญ่

กว่าจะต่อม หรือในสังคมศาสตร์ก็สามารถนำไปวิจัย ทางด้านสังคม และความรู้สึก มาเป็นองค์ประกอบตัดสินใจในการแก้ปัญหาควบคู่กัน หลักทางวิทยาศาสตร์ ที่ต้องใช้ หลักตรรกะความเป็นเหตุเป็นผลในเชิงระบบ จึงอาจมีความยืดหยุ่นได้ตามความเหมาะสม

โดยเฉพาะอย่างยิ่งสมองของมนุษย์มีคุณสมบัติในการคิดเชิงบูรณาการ แต่หากถูกจำกัดลงด้วยการคิดหรือการเรียนการสอนแบบแยกส่วน ก็มักทำให้ขาด การมองเห็นถึงความสัมพันธ์เชื่อมโยงของสรรพสิ่งต่างๆ อย่างรอบด้าน แม้แต่การเรียน ที่ลงลึกเฉพาะสาขาเพื่อให้เกิดความชำนาญเฉพาะด้านก็ตาม แต่ท้ายที่สุดแล้ว หากต้องการให้ผู้เรียนเป็นศูนย์กลางเรียนรู้อย่างแท้จริงนั้นจำเป็นต้องเปิดโอกาสให้ ผู้เรียนเข้าใ้การอยู่ร่วมกันในความหลากหลายของสังคมได้ มิเช่นนั้นแล้วการพัฒนา หรือการแก้ปัญหาในศาสตร์สาขาหนึ่งอาจไปสร้างให้เกิดปัญหาใหม่ในศาสตร์สาขา อื่น ขณะนี้จึงเริ่มมีการหันมาให้ความสนใจกับการคิดแบบบูรณาการที่ไม่ยึดติดอยู่กับ ความถูกต้องแม่นยำในเชิงรูปธรรมภายนอกเท่านั้น แต่สามารถคำนึงถึงความสำคัญ ของการหยั่งรู้ (Intuition) จากจิตสำนึกและจิตใต้สำนึกของมนุษย์ที่อยู่ภายใน รวมทั้ง ความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับธรรมชาติอีกด้วย ดังตัวอย่างเช่น ศาสตร์ในด้าน อาชีววิทยา เป็นการศึกษาถึงสาเหตุการกระทำความคิดของมนุษย์ในสังคมใน ลักษณะเป็นสหวิทยาการที่ผสมผสานระหว่างวิชาการและวิชาชีพจากหลายศาสตร์ สาขาไม่ว่าจะเป็นประวัติศาสตร์ จิตวิทยา สังคมวิทยา นิติศาสตร์ รัฐศาสตร์ และ ศาสตร์อื่นๆ เพื่อช่วยในการทำความเข้าใจพฤติกรรมมนุษย์ในสังคม

เพราะที่ผ่านมามองธรรมชาติของ "ความเป็นมนุษย์" นั้นแตกต่างกัน ตามมุมมองแต่ละศาสตร์สาขา เช่น ในบางกลุ่มเชื่อว่ามนุษย์เป็นคนดีแต่กำเนิด แต่ ถูกสภาพแวดล้อมหล่อหลอมให้เป็นคนชั่ว หรือบางกลุ่มอาจมองว่ามนุษย์เป็นคนชั่ว มาตั้งแต่กำเนิดที่มีสัญชาตญาณเดิมของความเห็นแก่ตัวและเน้นแต่ผลประโยชน์ของ ตนเป็นใหญ่ (Egoistical) จึงจำเป็นต้องใช้วิธีการลงโทษแบบตาต่อตาฟันต่อฟันหรือ การควบคุมสัญชาตญาณและกำกับสิ่งแวดล้อมที่เหมาะสมให้ โดยอาศัยการเรียนรู้ และฝึกฝนควบคุมพฤติกรรมให้มีความสำนึกผิดและรู้จักรับผิดชอบเสียสละเพื่อ ส่วนรวม (Altruistic) และกลับมาเป็นคนดีของสังคมได้ต่อไป

จากข้างต้นไม่ว่าสาเหตุของการเกิดพฤติกรรมมนุษย์จะเกิดจากธรรมชาติ (Nature) หรือการหล่อหลอมจากสังคมภายนอกหรือสภาพแวดล้อม (Nurture) ก็ตาม แต่ต่างก็นำไปสู่การกำหนดทิศทางและจุดมุ่งหมายการพัฒนาคนและสังคมใน รูปแบบที่แตกต่างกันสามารถแบ่งออกเป็น 3 แนวคิดหลัก คือ

1. แนวคิดที่ให้ความสำคัญกับความเป็น "มนุษย์" หรือปัจเจกบุคคล (Individualism) อย่างสุดขีด แนวคิดนี้มองว่า "สังคม" ทำลายความเป็นตัวของตัวเอง ของ "มนุษย์" จึงพยายามมุ่งพัฒนามนุษย์ให้มีอิสระและเสรีภาพมากที่สุด เช่น แนวคิด ของลัทธิปัจเจกชนนิยมเชิงระเบียบวิธี (Methodological Individualism) นักคิดคน สำคัญคือ คาร์ล ปอปเปอร์ (Karl Popper) ที่เชื่อว่าในฐานะปัจเจกบุคคลที่มีบทบาท เป็นผู้กระทำ กำหนดชะตากรรมของตนมากกว่าเป็นหินเพียงที่ไร้ความหมายในระบบ สังคม โดยปัจเจกชนมีเจตจำนงเสรี (Free will) หรือเสรีภาพที่จะเปลี่ยนแปลงโลก และ มนุษย์ไม่ใช่เป็นเพียงผลผลิตของสังคม แต่เชื่อว่ามีธรรมชาติมนุษย์บางอย่างที่เป็น สากลและไม่เปลี่ยนแปลงไปตามกาลเวลา

2. แนวคิดบางกลุ่มพยายามให้ความสำคัญกับ "สังคม" หรือการอยู่ร่วม กันของกลุ่มในสังคม (Collectivism) เช่น แนวคิดพฤติกรรมนิยม (Behaviorism) นักคิด คนสำคัญคือ (John B. Watson) เชื่อว่าพฤติกรรมมนุษย์เกิดจากการเรียนรู้และฝึกฝน จากสิ่งแวดล้อมมากกว่าเกิดขึ้นเองตามธรรมชาติ และพฤติกรรมล้วนมีสาเหตุทั้งสิ้น (จรรยา สุวรรณรัตน์, 2538) เช่นเดียวกับ Andrew Heywood (1998) กล่าวว่า ปัจเจก บุคคลจะได้รับการเติมเต็มให้สมบูรณ์ขึ้นโดยชุมชนที่เขาอาศัยอยู่ (Community) โดย มองว่าปัจเจกชนสามารถทำหน้าที่ของความเป็นมนุษย์อย่างสมบูรณ์ได้ หากไม่ปิดกั้น โอกาสในการนำศักยภาพของมนุษย์มาใช้ให้เกิดประโยชน์และศักยภาพเหล่านี้ก็ สามารถพัฒนาขึ้นได้ โดยอาศัยการฝึกฝนเรียนรู้จากสภาพแวดล้อม พฤติกรรมของ ปัจเจกบุคคลจึงเป็นผลพวงจากสภาพแวดล้อมและการอบรมป้อนนิสัยทางสังคม (Lukes, Steven, 1973)

3. แนวคิดที่ให้ความสำคัญกับทั้งความเป็น "มนุษย์" และ "สังคม" กล่าวคือ มนุษย์จำเป็นต้องมาอยู่ร่วมกันเป็นสังคมก็เพราะชีวิตทางสังคมสามารถให้ หลักประกันความมั่นคงกับชีวิตดีกว่ากรณีชีวิตแบบต่างคนต่างอยู่ แต่การรวมตัวเป็น สังคมของคนจำนวนมากจำเป็นต้องมีการควบคุมและจัดระเบียบสังคมไม่ให้ละเมิดซึ่ง สิทธิของกันและกันการทำให้เป็น "สังคมที่ดี" ได้นั้นจึงต้องมี "ปัจเจกบุคคลที่ดี" คือ ความเป็นคนมีคุณธรรม มีปัญญาในการหาเหตุผลเพื่อกำหนดชี้้นำพฤติกรรมของตน ให้สามารถเกื้อกูลต่อผู้อื่นนำไปสู่ความสงบสุขของสังคมได้ จึงเป็นการมองทั้งในเชิง มิติของลัทธิปัจเจกชนนิยมเชิงระเบียบวิธี (Methodological Individualism) ที่ให้ความสำคัญต่อปัจเจกบุคคล และมองจากแนวคิดพฤติกรรมนิยม (Behaviorism) ที่จำเป็น ต้องอาศัยการเปิดโอกาสจากสังคมสำหรับผู้ที่ยังต้องได้รับการพัฒนาให้สามารถ ดำเนินชีวิตไปในทิศทางที่เหมาะสม

สรุปจากข้างต้นพบวาทศาสตร์ต่างๆ ว่าด้วยความเป็น "มนุษย์" และ "สังคม" ต่างให้ความหมายแตกต่างกันตามฐานคิดและความเข้าใจในบริบทเงื่อนไขของตนเอง โดยไม่มีศาสตร์ใดสามารถนำมาอธิบายปรากฏการณ์เกี่ยวกับพฤติกรรมของมนุษย์ และสังคมที่ไม่หยุดนิ่งและมีความเป็นพลวัตอยู่ตลอดเวลาได้ จึงจำเป็นต้องอาศัย ทั้งศาสตร์ (สหวิทยาการ) และศิลป์ (สหวิชาชีพ) เพื่อแสวงหาคำตอบในการทำความเข้าใจและรู้จักมนุษย์และสังคมอย่างถ่องแท้ อันจะนำไปสู่กระบวนการพัฒนาและ แก้ไขปัญหาต่างๆ ได้อย่างเป็นองค์รวมและมีประสิทธิภาพ

ดังนั้นความเป็นอิสระหรือการไม่ยึดติดกับศาสตร์สาขาใดเฉพาะด้านนี้ คือ คุณสมบัติสำคัญของความเป็นมนุษย์ในสังคมอารยะ เพราะการตระหนักในความเป็น ศาสตร์ที่เสรี หรือเสรีศาสตร์ (Liberal Arts) นี้ ทำให้มนุษย์หลุดพ้นจากการครอบงำ และมองความรู้ได้อย่างเป็นองค์รวมและเข้าใจความเป็นจริงของสังคมอย่างรอบด้าน อันถือเป็นหัวใจสำคัญของการเรียนรู้ให้มนุษย์สามารถคิดและวิเคราะห์ด้วยหลัก เหตุผลบนฐานความดีและความถูกต้องโดยไม่อิงอยู่กับผลประโยชน์ฝ่ายใด แต่กล้า ออกมายืนหยัดต่อสู้เพื่อปกป้องผลประโยชน์ของสังคมส่วนรวมได้อย่างเสรีชน

"ศิลป์" การดำรงชีวิตของ "มนุษย์สังคม" เพื่อ "สังคมมนุษย์" ดำรงอยู่

ความหมายของคำว่า "ศิลป์" ในที่นี้ไม่ได้หมายความถึง "ศิลปะ" ที่เป็นเรื่องเกี่ยวกับความงามหรือการถ่ายทอดความคิด อารมณ์ ความรู้สึก หรือการแสดงออก ของศิลปินผู้สร้างสรรค์ผลงานแต่เป็น "ศิลปะ" ที่มุ่งเน้นเรื่องของการมีทักษะและ เทคนิคในการบริหารจัดการที่ต้องอาศัยทั้งความรู้และประสบการณ์ต่างๆ มาใช้ เป็นองค์ประกอบในการตัดสินใจหรือการกระทำเพื่อให้บรรลุผลตามที่ต้องการได้อย่างมี ประสิทธิภาพ หรือก็คือ ศิลปะในการนำศาสตร์แห่งการดำรงชีวิตของ "มนุษย์สังคม" มาใช้ในทางปฏิบัติให้บังเกิดผลสัมฤทธิ์ตามจุดมุ่งหมายเพื่อ "สังคมมนุษย์" ดำรงอยู่ได้ อย่างสันติสุข

โดยทั่วไปศาสตร์เบื้องต้นเกี่ยวกับหลักการดำรงชีวิตของมนุษย์ต่างเน้นให้ ความสำคัญกับการพัฒนาตนให้เข้าใจถึงแก่นแท้ของความเป็นมนุษย์ และมุ่งบรรลุ ศักยภาพของตนให้นำไปสู่การพัฒนาตนเองและสังคมได้ในที่สุด กล่าวคือนอกจาก มนุษย์จะสามารถเรียนรู้จักการพึ่งตนเองแล้วยังต้องสามารถเรียนรู้การอยู่ร่วมกับผู้อื่น ได้อีกด้วย โดยเฉพาะหากเป้าหมายการดำรงชีวิตของ "มนุษย์" คือ การแสวงหา ความสุขที่แท้จริงแล้ว ก็ย่อมจะสามารถพัฒนาก้าวพ้นหรือยกกระดืบ จากความสุข เฉพาะตนหรือผลประโยชน์ส่วนตัวไปสู่ความสุขเพื่อส่วนรวมหรือความสุขร่วมกัน ในสังคมได้ อันถือว่าเป็นความสุขที่ประณีตลึกซึ้งยิ่งกว่า เพราะไม่ต้องอาศัยการอิง วัตถุจากภายนอก (สามิสสุข) แต่เป็นความสุขภายในจิตใจ (นิรามิตสุข) อันเกิดจากการ ได้ทำสิ่งดีงามเพื่อสร้าง ศานติสุขให้เกิดขึ้นในสังคม นายแพทย์ประเวศ วะสี (2544) เรียกความสุขอันประณีตนี้ว่าเป็นความสุขทางจิตวิญญาณที่สามารถเกิดขึ้นได้ หลายทางนอกจากการทำความดี การช่วยเหลือผู้อื่น และการทำเพื่อส่วนรวมแล้ว ยังรวมถึงการได้สัมผัสความงามที่เกิดขึ้นเองตามธรรมชาติ ตลอดจนศิลปะจากการ ได้สัมผัสความงามที่มนุษย์สร้างขึ้น รวมทั้งการมีศีล การทำจิตให้เป็นกุศล และการ ภาวนา การเจริญสติ สมาธิและปัญญา เป็นต้น

เช่นเดียวกับอริสโตเติล (Aristotle) นักปรัชญาเจ้าของคำพูดอมตะ "มนุษย์เป็น สัตว์สังคม" (Social Animal) และยังเป็นผู้สร้างระบบปรัชญาแขนงต่างๆ ทั้งด้านศาสตร์ และศิลป์ในหลายสาขาและรวบรวมศาสตร์ต่างๆ มากมายเข้าเป็นปรัชญาเดียวกัน

ได้อธิบายว่า 'ความสุข' เป็นเพียงจุดหมายปลายทาง (mean) เท่านั้นแต่เป้าหมายปลายทาง (end) ของมนุษย์คือความดี ความดีคือความสุข แต่ไม่ใช่ความสุขสำราญ เฉกเช่นสัตว์เดรัจฉาน เพราะเมื่อมนุษย์ประเสริฐกว่าสัตว์จึงแสวงหาความสุขที่ประณีตมากกว่าความสุขเพลิดเพลินหรือความสุขตามสัญชาตญาณเท่านั้น โดยเชื่อว่าคนที่มีความสุขแท้จริงคือผู้ที่ดำเนินชีวิตอย่างมีคุณธรรม ซึ่งเป็นนิสัยที่เกิดขึ้นหลังจากการได้เรียนรู้ฝึกหัดควบคุมพฤติกรรมของตนเองจนเป็นนิสัยให้สามารถดำเนินไปตามสายกลางระหว่างความเกินและความขาด หรือความชั่วที่เกิดจากการกระทำโดยใช้อารมณ์ นอกจากนี้นักปรัชญาคนสำคัญ เฮปิคิวรัส (Epicurus) ยังกล่าวเรื่อง "การดำเนินชีวิตของมนุษย์ว่านอกจากแสวงหาความสุขเพื่อตนเองแล้ว มนุษย์ควรมีคุณธรรมสิ่งใดเพื่อการอยู่ร่วมกันอย่างสันติ กล่าวคือ 'มนุษย์ ทุกคนมีธรรมชาติเป็นสัตว์สังคม การอยู่ร่วมกันของมนุษย์ถูกกำหนดไว้แล้วล่วงหน้าด้วยเหตุผลภายในจิต ดังนั้น มนุษย์ทุกคนจึงเกิดมาในฐานะที่เป็นเพื่อนร่วมโลกที่ควรได้รับความปรารถนาดีต่อกัน" หรือแม้แต่นักปรัชญาในยุคกรีกโบราณที่มีชื่อเสียงจนถึงยุคปัจจุบัน ได้แก่ โซเครตีส (Socrates) และเพลโต (Plato) ซึ่งเป็น ครูของ อริสโตเติล (Aristotle) ต่างก็ล้วนมีแนวคิดเรื่องการแสวงหาคำตอบคุณค่าในทางจริยศาสตร์เพื่อการดำเนินชีวิตของมนุษย์ โดยโซเครตีสมุ่งสอนให้มนุษย์แสวงหาความรู้เพื่อนำไปปฏิบัติให้เป็นคนดีมีคุณธรรม กล่าวว่ "ความรู้คือคุณธรรม คนมีความรู้คือคนมีปัญญา คนมีปัญญาคือคนมีคุณธรรม คนมีความรู้แต่ขาดคุณธรรมคือคนไร้ปัญญา" (เรียบเรียงใน สุวีฉณ์ จันทร์จ่าง, 2540)

แต่สาเหตุที่มนุษย์ไม่สามารถเข้าถึงความจริงและความดีงามนั้นเพราะมนุษย์ยังถูกรอบจำด้วยกิเลสจึงกระทำในสิ่งผิด มนุษย์จึงต้องควบคุมสัญชาตญาณเพื่อก่อให้เกิดความสมดุลในการอยู่ร่วมกันอย่างสันติ โดยนักจิตวิทยาของอ่ามนุษย์หลุดพ้นจากความเป็นสัตว์และมีลักษณะเฉพาะตนเอง รู้จักแสวงหาทางเลือกที่ดีที่สุดให้ชีวิตเพื่อพบกับความสุขความสงบ ทางจิตใจ (เรียบเรียงใน เดือน คำดี, 2541) ตลอดจนนักคิดสำคัญในยุคต่อมาคือ เคน วิลเบอร์ (Ken Wilber, 1976 อ้างใน ประสาน ต่างใจ, 2547) ได้กล่าวว่ามนุษย์มีจิตระดับต่างๆ ที่สามารถผ่านพ้นจากความเป็นสัตว์สู่ความเป็นมนุษย์ได้ และมีวิวัฒนาการสู่ระดับที่สูงขึ้นไปได้ (วิถีแห่งพุทธะ) ซึ่งสอดคล้องกับหลักศาสนาต่างๆ ที่มองว่ามนุษย์ต้องได้รับการฝึกฝนให้พัฒนาตนเองโดยเน้นการทำความเข้าใจตนเองและธรรมชาติสิ่งแวดล้อมกล่าวคือ เมื่อมนุษย์สามารถเข้าใจตนเองแล้วทำให้รู้จักใช้ชีวิตอย่างมีคุณค่า ตลอดจนสามารถสร้างความตระหนักให้มีจิตสำนึกกับมิตรขอต่อสังคมส่วนรวมได้

โดยเฉพาะสิ่งสำคัญที่ทำให้มนุษย์มีความแตกต่างจากสัตว์โดยสิ้นเชิง นอกจากสติปัญญาแล้วนั่นก็คือ มนุษย์มีวัฒนธรรม และรากฐานที่สำคัญของวัฒนธรรมมนุษย์นั่นก็คือ 'ศิลปะ' จึงทำให้มนุษย์สามารถสังสรรค์ สืบทอดทางปัญญาและความคิดผ่านผลงานสร้างสรรค์เป็นอนุสรณ์ไปสู่ชนคนรุ่นหลังได้ อีกทั้งยังเป็นการยกระดับจิตใจและพัฒนาอารมณ์หรือค่านิยมทางศิลปะให้ประณีตสูงยิ่งขึ้น ดังที่กล่าวกันว่า การยกระดับจิตใจให้เข้าถึงศิลปะนี้จำเป็นต้องอาศัยขั้นตอนของการเรียนรู้และการรับรู้ผ่านสุนทรียารมณ์ (Aesthetic Sense) สัตว์ทั่วไปจึงไม่สามารถมีวิวัฒนาการทางความคิดและเข้าถึงความจริง ความดี และความงามดังกล่าวได้

อย่างไรก็ตามแม้ว่าสังคมที่มีความเจริญแล้วจะตระหนักถึงประโยชน์ส่วนรวมอยู่เหนือประโยชน์ส่วนตนก็ตาม แต่ก็มิระบบการให้คุณค่าในแต่ละสังคมแตกต่างกัน เช่นเดียวกับการตัดสินว่าจะไรคือความงาม ความดี ความถูกต้อง ก็ยังต้องพิจารณาอีกว่าเป็นการตีความในทัศนะหรือมุมมองของศาสตร์ใด หรือของใคร การเปิดกว้างยอมรับความหลากหลายได้โดยไม่ขัดแย้งจึงถือเป็นเรื่องสำคัญ เพราะการตัดสินว่าสิ่งใดสิ่งหนึ่งไม่ใช่สิ่งที่ดีสวยเสมอไปอันใด ภาพหลากหลายสีสันคละเคล้าปนเปกันก็มีความงามได้ฉันนั้น การทำความเข้าใจความจริงเกี่ยวกับชีวิต "มนุษย์" และความเป็นไปของ 'สังคม' ก็เช่นกัน จำเป็นต้องอาศัยการบูรณาการ ทั้งศาสตร์และศิลป์ของแต่ละสาขาเพื่อเปิดกว้างทางความคิดและเข้าสู่โลกทัศน์ใหม่ๆ ในการแก้ปัญหาให้กับสังคมปัจจุบันได้อย่างสร้างสรรค์

ดังนั้น จารสหายทั่วถ้วนป "ศาสตร์และศิลป์ ว่าด้วยเรื่อง มนุษย์กับสังคม" ฉบับนี้ จึงขอนำเสนอตัวอย่างรูปธรรมจากมุมมองของทั้งมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ ในประเด็นเกี่ยวกับ ศาสตร์และศิลป์ในการดำรงชีวิตของ "มนุษย์สังคม" เพื่อ 'สังคมมนุษย์' ดำรงอยู่ร่วมกันอย่างปกติสุขและยั่งยืนได้ ทั้งนี้ ทางกองบรรณาธิการได้รับเกียรติจากคณะผู้บริหารในคณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์มาร่วมแลกเปลี่ยนความคิดเห็นและความรู้ผ่านประสบการณ์ตรง ในฐานะนักคิด นักเขียนและนักปฏิบัติตัวจริงในแต่ละศาสตร์สาขาวิชาต่างๆ ซึ่งไม่ว่าจะมีฐานคิดของ มนุษย์กับการพัฒนาสังคม หรือ สังคมกับการพัฒนามนุษย์ ก็ตาม

มุมมองนักมนุษยศาสตร์

ศาสตร์แรกคือ มนุษยศาสตร์ ซึ่งเป็นศาสตร์สำคัญแขนงหนึ่งที่ว่าด้วยกระบวนการศึกษาเรียนรู้เกี่ยวกับ ตัวมนุษย์และสิ่งที่มีมนุษย์สร้างขึ้นต่างๆ ด้าน โดยเฉพาะอย่างยิ่งในด้าน "ศิลปะ" ที่กล่าวกันว่าสามารถกล่อมเกลาจิตใจของมนุษย์ให้ประณีตและยกระดับสูงขึ้นไป ซึ่งอาจจะต้องอาศัยกระบวนการเรียนรู้และการพัฒนาความคิดไปตามลำดับขั้นจนกว่าจะเข้าใจและเข้าถึงธรรมชาติความงามได้ แต่จะสามารถเข้าถึงความจริงและความดีได้มากน้อยเพียงใดนั้น จึงนำไปสู่ประเด็นคำถามสำคัญว่า 1. ศาสตร์แห่ง "ศิลปะ" สามารถสร้างความตระหนักในความรับผิดชอบต่อ (ความผูกพัน) ที่มีต่อชุมชนสังคมของตนเองได้หรือไม่ อย่างไร และ 2. "ศิลปะ" ในการดำรงชีวิตของ "ศิลปิน" ควรเป็นอย่างไร เพื่อเอื้อต่อการพัฒนาสังคมหรือเป็นกลไกสำคัญเพื่อแก้ปัญหาทางสังคมที่เป็นอยู่ในปัจจุบัน

ดังนั้นผู้ที่สามารถตอบคำถามนี้ได้เป็นอย่างดีที่สุดจึงควรเป็นผู้ที่อยู่ในศาสตร์ด้านนี้ โดยตรง ได้แก่ ผู้ช่วยศาสตราจารย์จตุรัตน์ กิรติวุฒิปงศ์ อาจารย์สมชาย สหวิศิษฏ์ และอาจารย์ปริทรรศ หุดางกูร ทั้งสามท่านเป็นอาจารย์สอนประจำหลักสูตรจิตรกรรม จึงมีความรอบรู้เกี่ยวกับด้านศิลปะเป็นอย่างดี อีกทั้งมีความรู้ในหลายสาขาจนได้รับเชิญเป็นวิทยากรจากหน่วยงานภายนอกอยู่เสมอ ผลงานโดดเด่นคือการเขียนหนังสือและบทความมากมาย ดังข้อคิดเห็นที่ได้แลกเปลี่ยนไว้อย่างน่าสนใจดังนี้

ผู้ช่วยศาสตราจารย์

จตุรัตน์ กิรติวุฒิปงศ์

คณบดีคณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์

"... หากตั้งคำถามถึงศาสตร์แห่งศิลปะว่าสามารถทำให้ศิลปินเกิดความตระหนักในความรับผิดชอบต่อที่มีต่อชุมชน สังคมของตนเองได้หรือไม่อย่างไรนั้น คงต้องกลับมาทำความเข้าใจต้องพูดถึงคำว่า "ศิลปะ" เพราะผู้คนส่วนใหญ่ในประเทศของเรามักจะคิดถึงแต่ของสวยของงาม อะไรที่ไม่สวยไม่งามก็ไม่ใช้ศิลปะทั้งสิ้น ความเข้าใจเช่นนี้ ได้ทำให้ลืมเรื่องราวสาระแก่นสารอื่นๆ ที่ควรมีควรปรากฏในงานศิลปะไปเสียหมด ไม่เว้นแม้แต่การเรียนการสอนศิลปะในระดับประถมและมัธยมที่ยังยึดติดอยู่กับ

ความสวยความเหมือนจริง เด็กคนใดเขียนวาดไม่เหมือนกับสิ่งที่ถูกกำหนดให้ เด็กผู้นั้นจะกลายเป็นผู้ไม่มีพรสวรรค์ในทางศิลปะไปโดยทันที ทั้งๆ ที่เด็กคนนั้นอาจจะมีความคิดที่มาก มีความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ที่ดีที่น่าสนใจก็เป็นได้ หรืออาจจะจะเป็นเด็กหัวดีฉลาด แต่เมื่อคะแนนศิลปะที่เขาได้รับกลับน้อยนิดจึงกลายเป็นแผลค้ำหมิ่นในจิตใจ จึงเป็นไปได้ที่เด็กจะเกิดความภาคภูมิใจในตนเองหรือแม้แต่จะคิดเลือกเรียนศิลปะต่อไปในอนาคต ซึ่งก็เท่ากับว่าเราได้ผลักไสเด็กเก่งเด็กที่ฉลาดมีความคิดสร้างสรรค์ออกไปจากอ้อมอกของเราไปเสียแล้ว จะโดยรู้ตัวหรือไม่ก็ตาม นี่คือข้อด้วยที่ยังเป็นอยู่ในขณะนี้ ต้องเข้าใจนะว่าในความเป็ศิลปะโดยเฉพาะทัศนศิลป์ประเภทจิตรศิลป์นั้น ทักษะฝีมือยังเป็นสิ่งจำเป็นและสำคัญ เพราะเป็นที่มาของรูปแบบหรือรูปทรงภายนอก จิตที่มีความเป็นรูปธรรมที่เปรียบเสมือนส่วนที่เป็นร่างกาย รูปแบบ หรือรูปทรงที่มีคุณลักษณะที่ดี สามารถสื่อสารในสิ่งที่ศิลปินแสดงออกได้อย่างมีประสิทธิภาพได้นั้น จำต้องอาศัยทักษะความชำนาญด้านนี้อยู่ และต้องเป็นไปอย่างเชื่อมโยงสัมพันธ์กับเนื้อหาสาระหรือเรื่องราวแก่นสารที่เปรียบดังความเป็นชีวิตจิตใจ อันหมายถึง

ความรู้สึก อารมณ์ จินตนาการ แรงบันดาลใจ ประสบการณ์ ตลอดจนความคิดสร้างสรรค์
ในมิติต่างๆ

ในปัจจุบันศิลปะมีสถานะเป็นศาสตร์ที่เรียกว่า "ศิลปกรรมศาสตร์" คือ
ศาสตร์ที่สามารถอธิบายถึงแหล่งที่มา ที่ก่อเกิด หรือรากเหง้าของตนเองได้
ดังเช่นศาสตร์อื่น ๆ ศิลปะจึงไม่ใช่เป็นเพียงแค่เรื่องของความงาม ความรู้สึกเท่านั้น
เพราะถ้าศิลปะเป็นเพียงแค่นี้ ก็จะไม่สามารถใช้ปมเพาะพัฒนาให้ศิลปินได้มีความ
ตระหนักหรือมีจิตสำนึกรับผิดชอบต่อชุมชนสังคมได้เลย และก็คงไม่มีประโยชน์อันใด
ที่จะเปิดสอนกันถึงระดับปริญญาตรี โท และเอก และคุณก็คงไม่มาตั้งคำถาม
สัมภาษณ์ผมด้วยคำถามอย่างนี้ใช่หรือไม่ แต่ด้วยคุณเชื่อว่าศิลปะมีอะไรที่มากและ
ไม่ธรรมดา คุณจึงสนใจและมีประเด็นคำถาม ก็ไขแล้วศิลปะยังเกี่ยวเนื่องเชื่อมโยง
กับเรื่องราวของชีวิตผู้คน สังคม การเมืองการปกครอง วัฒนธรรมการศึกษา เทคโนโลยี
ธรรมชาติ สิ่งแวดล้อม ตลอดจนศาสตร์ต่างๆอีกมากมาย ผู้เรียนศิลปะ
ครูอาจารย์ศิลปะ ศิลปินที่ดีมีความคิดก้าวหน้าจึงต้องเปิดใจเปิดสมองให้กว้างไกล
สำหรับที่จะรับรู้สรรพสิ่งทั้งที่อยู่ใกล้ตัวและไกลตัวออกไป และพัฒนาเขารู้ปัญหาเชิง
ศิลปะให้สูงพอที่จะซึมซับรับเอาสิ่งดังกล่าวมาเป็นแรงบันดาลใจเพื่อการสร้างสรรค์
ที่ทรงพลังและมีคุณค่ามีประโยชน์ได้อย่างไม่สิ้นสุด

ศิลปินคือผู้สร้างสรรค์ผลงานศิลปะ ศิลปินมีธรรมชาติที่เป็นจุดเด่นอยู่
ประการหนึ่งคือ ใฝ่ต่อการรับรู้ทางความรู้สึกและอารมณ์ หรือที่เรามักเรียกว่าอารมณ์
อ่อนไหว และมีจินตนาการความใฝ่ฝันที่แสนยาวไกล ทำให้ศิลปินสามารถตอบรับ
ทางอารมณ์และเกิดความตะลึงใจต่อสิ่งเร้าภายนอกได้รวดเร็ว เรื่องราวหรือ
ประเด็นปัญหาต่างๆในสังคม การเมือง และหรือธรรมชาติสิ่งแวดล้อมรอบข้าง ทั้งใน
ทางบวกและลบ ศิลปินจึงสามารถรับรู้รับเอาและกลั่นกรองคัดสรรเลือกนำมา
สร้างสรรค์เป็นผลงานศิลปะได้แทบทั้งสิ้น นี่คือศักยภาพอันเป็นลักษณะเฉพาะ
ประการหนึ่งหรือธรรมชาติหนึ่งของความเป็นศิลปิน

ศาสตร์แห่งศิลปะหรือศิลปกรรมศาสตร์จะทำให้ศิลปินมีความตระหนัก
รับผิดชอบต่อชุมชน สังคมหรือไม่มากนักน้อยเพียงใด ต้องยอมรับว่าศิลปินส่วนใหญ่
ในประเทศไทยล้วนเป็นผลผลิตจากสถาบันหรือคณะที่เปิดสอนด้านศิลปะมาแทบทั้งสิ้น

ประการที่หนึ่ง จึงต้องดูที่ตัวหลักสูตรศิลปกรรมศาสตร์หรือที่เรียกชื่อเป็น
อย่างอื่นว่าชื่อต่อการผลิตบัณฑิตศิลปินจริงหรือไม่ คือต้องเป็นหลักฐครที่มี
วัตถุประสงค์ เป้าหมายแนวแผนชัดเจนว่าต้องการผลิตบัณฑิตศิลปินที่เข้มแข็งจริง

ไม่ใช่ยังอิงหลักอหิเลื้อย ยังแสดงอาการเคอะเขินและตื่นเขินในเนื้อหาของคำอธิบาย
รายวิชาเอก ถ้าอย่างนี้แล้วจะสร้างบัณฑิตให้ไปเป็นศิลปินได้อย่างไร

ประการที่สอง ซึ่งสำคัญมากสำหรับโลกยุคปัจจุบันและอนาคต คือต้อง
เติมเต็มสาระความรู้ทางสังคมศาสตร์ที่มีเนื้อหาสาระที่ก้าวหน้าให้เพิ่มมากขึ้น และ
อย่าให้เป็นเพียงวิชาท่องบ่นเพื่อเอาคะแนนเท่านั้น ที่สำคัญคือผู้สอนควรเป็นอาจารย์
ที่มีความคิดก้าวหน้าด้วย ไม่ใช่เอาแต่ล่ามปี ความคิดล้ำหลังดึกดำบรรพ์สอนอย่าง
ที่ทำงานอยู่ โดยไม่สนว่าผู้เรียนจะได้แก่นสารที่มีคุณค่ามีประโยชน์ต่อการมีชีวิตอยู่
ในวันนี้และอนาคตเพื่ออะไร และอย่างไรบ้าง ถ้าหลักสูตรศิลปกรรมก้าวหน้าจริง
แน่นอนที่สุดว่าผู้เรียนหรือว่าที่ศิลปินก็จะได้เปิดสมองกว้างไกลออกไป ได้รับรู้อะไร
มากมายที่นอกเหนือไปจากศิลปะ การมีความรู้มีความตระหนักในความเป็น
สังคมศาสตร์อย่างแท้จริงนั้นย่อมส่งผลให้ศิลปินทั้งหลายได้รับรู้ เข้าใจ และตระหนัก
ถึงโครงสร้าง ระบบ และประเด็นปัญหาในมิติต่างๆทางสังคมอย่างเป็นระบบและเป็น
กระบวนการได้มากยิ่งขึ้น ที่ไม่ใช่รู้และคิดอย่างงูปลาๆ โยนนิคมีหนอย ประเด็นคิดนี้
แยกส่วนกันไปคนละทิศละทางอย่างที่เห็นๆกันอยู่ ซึ่งสาระและประเด็นปัญหาต่างๆ
ในสังคมศิลปินสามารถนำมาใช้เป็นเครื่องมือหนึ่งในส่วนของเนื้อหา สาระเรื่องราว
สำหรับการสร้างสรรค์ชิ้นงานซึ่งจะทำให้ได้ชิ้นงานที่นาเชื่อถือมากยิ่งขึ้น และมาก
ยิ่งกว่าการใช้เพียงแต่ความรู้สึก หรือการคาดเดาเอาเองเท่านั้น ดังนั้น ถ้าไม่นำเอา
สาระความรู้ด้านสังคมศาสตร์มาช่วยขัดเกลาบ่มเพาะให้แก่บัณฑิตหรือศิลปินเพื่อ
ความเติบโตทางปัญญาแล้ว บัณฑิตหรือศิลปินในอนาคตจะเป็นดังที่คุณปรารถนา
ต้องการให้สำนึกและตระหนักถึงสังคมประเทศชาติได้อย่างไร

ประการที่สาม โลกยุคปัจจุบันและแนวโน้มอนาคตค่อนข้างชัดเจนว่า ศิลปิน
ที่พึงประสงค์ต้องการอย่างแท้จริงนั้น คงไม่ใช่ศิลปินที่มีเพียงทักษะหรือมองเห็นแต่
ประเด็นปัญหาในชุมชน สังคม และประเทศของตนเองเพียงเท่านั้น หากแต่ยังต้องมีจิต
สาธารณะสากลอีกด้วย คือไม่ใช่เห็นแต่ประโยชน์ของพวกเขาเท่านั้น คุณอาจจะ
เก่งกาจ เป็นที่ยอมรับเอามากๆในชุมชน บ้านเมืองของคุณ แต่คุณอาจจะไร้ค่าหรือ
เป็นตัวอันตรายในสายตาของนานาประเทศก็เป็นได้ ผู้คนในชุมชนบ้านเมืองของคุณ
อาจจะมิฐานะที่ดี ไร้ราย อยู่อย่างอึดหมีหมีกัน ในขณะที่ผู้คนอีกมากมายของเพื่อนบ้าน
อีกหลายชุมชนของบ้านเมืองกำลังอดอยากหิวโหย ถามว่า "คุณศิลปินครับ คุณมี
ความทุกข์สบายแล้วจริงหรือ" คุณศิลปินอาจจะตอบกลับมาว่า "ใช่ครับ ผมสุขสบาย
ที่สุดแล้วครับ เพราะผมมีชื่อเสียง มีงานที่มั่นคง และมีฐานะการเงินที่ดี" ถ้าเป็นเช่นนี้
ก็ไม่ต้องไปโทษใคร ให้โทษมหาวิทยาลัยนั่นแหละ ที่ไม่สามารถเป็นแหล่งผลิต

หล่อหลอมพัฒนาบัณฑิตศิลปินให้มีจิตสำนึกต่อสาธารณะได้ เห็นควรให้ปิดรูปเสียให้รู้แล้วรู้รอด ดีกว่าให้มาสิ้นเปลืองงบประมาณเงินภาษีแผ่นดิน

ดังนั้น การก้มหน้าก้มตาทำแต่งงานศิลปะ โดยไม่ยึดถือกับความเป็นไปของชุมชน สังคม สิ่งแวดล้อมใดๆเขาเสียเลย เป็นการมุ่งเน้นแต่ความเป็นอัตตาตัวตนอย่างสุดโต่ง ถึงแม้จะทำให้เกิดความรู้เฉพาะทางอย่างลุ่มลึกก็ตาม แต่ก็มีความรู้แบบลึงเดี่ยวที่แปลกแยกและขาดความสัมพันธ์เชื่อมโยงกับมิติอื่นๆ อย่างนี้เรียกว่ามีความรู้ดี คือมีความรู้เฉพาะทางลึกในศาสตร์ศิลปะ แต่ยังขาดตัวปัญญา เพราะความรู้ไม่ใช่ปัญญา แต่ความรู้คือรากฐานที่มาของปัญญา ตัวปัญญาเกิดจากตัวความรู้ที่หลากหลายมิติมาบูรณาการร่วมกันจนสามารถสรุปหรือตกเป็นผลึกความรู้ที่เรียกว่าตัวปัญญา ศิลปินที่มีปัญญาสูงจึงมีความคิด จิตใจ และพฤติกรรมปฏิบัติที่กว้างไกล ไม่คับแคบ และเป็นศิลปินที่มีคุณค่า มีประโยชน์ยิ่งต่อชุมชน สังคม และประเทศชาติได้ในทุกบริบท คือเป็นศิลปินที่สามารถดำรงอยู่ท่ามกลางชุมชน สังคม ประเทศ และนานาชาติได้อย่างกลมกลืนและเป็นเอกภาพยิ่ง

ส่วนในประเด็นคำถามว่า ศิลปะในการดำรงชีวิตของศิลปิน ผู้สามารถเข้าถึงความจริง ความดี และความงามควรเป็นอย่างไร เพื่อเอื้อต่อการพัฒนาสังคมหรือเป็นกลไกในการแก้ปัญหาทางสังคมที่เป็นอยู่ในปัจจุบันอย่างไร

ต้องเข้าใจนะว่าศิลปินก็คือปุถุชนธรรมดา ไม่ได้วิเศษเหนือคนทั่วไปแต่ประการใด เพียงแต่ศิลปินเป็นผู้ที่มีพลังในขั้นที่จะแสดงออกซึ่งความรู้สึก อารมณ์ จินตนาการ และประสบการณ์ในแง่มุมต่างๆได้มากกว่าผู้คนปกติทั่วไปเท่านั้น ก็เป็นเรื่องปกติอีกเช่นกันที่ธรรมชาติได้สร้างมนุษย์ขึ้นมาให้แต่ละตัวตนไม่เหมือนกันเสียทั้งหมดได้อย่างน่าทึ่ง แม้แต่ฝ่าแมดก็ยังไม่เหมือนกัน และมนุษย์ประเภทที่มีอารมณอ่อนไหวดังเช่นศิลปินก็ถูกรธรรมชาติเนรมิตขึ้นมาให้เป็นเพียงคนส่วนน้อยของทุกชุมชน สังคม และทุกประเทศ ความเป็นคนที่มีลักษณะเฉพาะและมีความเป็นปัจเจกสูงนี้เองได้ทำให้วิถีการดำรงชีวิต กระบวนคิดของศิลปินค่อนข้างจะเป็นไปแบบนอกกรอบจากวิถีปฏิบัติของผู้คนส่วนใหญ่โดยทั่วไป ต้องยอมรับว่าความเป็นปัจเจก คือที่มาของความเป็นโลกส่วนตัวที่ค่อนข้างสูง และมีพลังแห่งอัตตาที่สูงยิ่งจนสามารถแสดงออกด้วยการสร้างสรรค์ชิ้นงานศิลปะได้อย่างมีอัตลักษณ์เฉพาะตัว อัตตาของปัจเจกจึงเป็นสิ่งจำเป็นสำหรับความเป็นศิลปินที่จะต้องมีความพลังที่จะแสดงออก ซึ่งจะขาดเสียไม่ได้เลย ถ้าขาดตรงนี้ไปก็จะกลายเป็นเหมือนผู้คนปกติทั่วไปที่ไม่มีแรงขับเคลื่อน

เพียงพอที่จะแสดงออกทางศิลปะได้ดีนัก แต่จะทำอย่างไรให้ยึดมั่นเป็นไปอย่างเชื่อมโยงสัมพันธ์กับภาวะวิสัยให้มากที่สุด

ศิลปินมีศิลปะในการดำรงชีวิตด้วยพฤติกรรมปฏิบัติที่พอจะสรุปได้ดังนี้ **ประการแรก** ความเป็นศิลปินนั้นจะต้องคิดค้น ทดลอง และสร้างสรรค์ผลงานศิลปะอย่างต่อเนื่องจริงจัง เป็นการค้นคว้าทดลอง และสร้างสรรค์ผลงานอย่างอิสระจากการครอบงำ หรืออิทธิพลจูงใจภายนอกจิตหรือภาวะวิสัย อันนี้คือการเรียนรู้ความเป็นตัวตนของตนเอง แม้อาจจะได้รับแรงบันดาลใจจากสิ่งเร้าภายนอกอยู่บ้างก็ตาม แต่มันเป็นเพียงจุดเริ่มต้นเท่านั้น แต่ผลผลิตอันเป็นเป้าหมายแท้จริงกลับเป็นสิ่งอื่นหรือสิ่งใหม่ที่อิสระจากจุดเริ่มต้น การค้นหาและค้นพบตัวตนของตนเองจากการค้นคว้าทดลองและสร้างสรรค์ของศิลปิน ได้ทำให้ศิลปินได้เรียนรู้เกี่ยวกับความจริงภายใน อันเป็นเรื่องของจิตได้อย่างเต็มที่ **ประการที่สอง** ศิลปินดำรงชีวิตด้วยพฤติกรรมปฏิบัติการสร้างสรรค์ผลงานศิลปะ โดยมีแรงบันดาลใจจากสิ่งเร้าภายนอก ศิลปินต้องติดตามข้อมูลข่าวสาร ซึ่งมีที่มาจากแหล่งสารต่างๆมากมายอย่างหลากหลายทิศทาง ต้องวิเคราะห์ข้อมูลและสังเคราะห์ข้อมูล เพื่อที่จะนำไปสู่กระบวนการสร้างสรรค์ นับเป็นการศึกษาเรียนรู้เกี่ยวกับความจริงภายนอกจิตของศิลปิน และ**ประการที่สาม** ในขณะที่ศิลปินกำลังสร้างสรรค์ผลงานศิลปะอยู่นั้น นั่นคือการสัมผัสกับประสบการณ์ตรงจากปฏิบัติการณ์จริง เป็นการคลุกเคล้าเข้าเป็นหนึ่งเดียวอย่างกลมกลืนไปกับสนามปฏิบัติการสุนทรีย์ภาพอันหมายถึง คุณค่าแห่งความงาม ความดี พุทธิปัญญา ซึ่งจะความจริงตลอดจนข้อเท็จจริงทั้งหลายทั้งปวงนั่นเอง

ผลพวงแห่งการสร้างสรรค์หรือตัวผลงานศิลปะ คือผลผลิตที่สามารถนำไปใช้เป็นเครื่องมือสำหรับการอบรมบ่มเพาะเพื่อพัฒนาผู้คนทั้งในด้านจิตใจและกายภาพ ปัจเจกบุคคล ชุมชนสังคมได้เป็นอย่างดี และสามารถดึงดูดกลุ่มเป้าหมายได้อย่างน่าสนใจ เพราะงานศิลปะย่อมมีสีสัน มีรูปทรง มีความแปลกใหม่ และมีกลวิธีในการนำเสนอทั้งในส่วนรูปแบบและเนื้อหาสาระเรื่องราวได้อย่างท้าทายต่อผู้รับสัมผัส โดยเฉพาะสื่อศิลปะด้านละครและภาพยนตร์เป็นอีกตัวอย่างหนึ่งที่สามารถกระแทกซึมซับเข้าสู่ความรู้สึกของผู้ชมได้อย่างมีประสิทธิภาพยิ่ง ผลพวงเหล่านี้ ล้วนเป็นผลงานของศิลปินทั้งสิ้น อารยประเทศจึงล้วนอาศัยศักยภาพเหล่านี้เพื่อการพัฒนาประเทศอย่างจริงจัง คำว่า "เศรษฐกิจเชิงสร้างสรรค์" แท้ที่จริงเขาทำกันมานานแล้ว เขาทำเป็นสินค้าส่งออกและกอบโกยเงินเข้าสู่ประเทศของเขามานาน ในบ้านเมือง

เราเพิ่งมาแสดงท่าทีตอบรับแบบมีนงกัเมื่อไม่กี่เวลาที่ผ่านมาเอง ทั้งๆ ที่ศิลปินไทยมีศักยภาพทางสร้างสรรค์สูงไม่แพ้ชาติอื่นใด แต่ด้วยความมีอคติไม่ประสีประสา ด้านเซาท์ปัญญาเชิงศิลปะของผู้มีอำนาจในการกำหนดชะตากรรมและทิศทางของประเทศ จึงทำให้ทุกก้าวย่างของการทำงานเชิงสร้างสรรค์ของศิลปินเต็มไปด้วยอุปสรรคปัญหา ขาดการสนับสนุนที่เป็นระบบ เป็นกระบวนการ และขาดการมีส่วนร่วมของผู้คนที่มีส่วนเกี่ยวข้อง มีส่วนได้เสีย ผลก็คือนำมาซึ่งความล้มเหลวในด้านเศรษฐกิจเชิงสร้างสรรค์อย่างน่าเป็นห่วง ทำให้ประเทศสูญเสียโอกาสมากที่สุดที่ให้สัมภาณณ์อย่างนี้ ไม่มีเจตนาที่จะให้พวกเขาที่อดอย แต่กำลังจะบอกเราว่า เราต้องเข้มแข็งเอาไว้ โดยเฉพาะความเข้มแข็งทางปัญญา ถ้าเราไม่เข้มแข็งเสียแล้วชาติบ้านเมืองของเราเห็นจะอยู่ลำบาก ศิลปินที่ดี ที่หึงประสงค์ นอกจากต้องสร้างสรรค์ผลงานศิลปะอย่างอิสระเต็มที่แล้ว ยังต้องเป็นเหมือนเป็นน็อตที่ตีมีคุณค่ามีประโยชน์ต่ออารยธรรมเคลื่อนชุมชน สังคม และประเทศชาติไปสู่ความก้าวหน้าในทุกมิติอีกด้วย

อาจารย์สมชาย สหวิศิษฎ์

รองผู้อำนวยการสถาบันวิจัยและพัฒนา

"...สรรพสิ่งในโลกล้วนเกิดขึ้น เปลี่ยนแปลงตามกาลเวลา ความเจริญก้าวหน้าของสังคมแห่งมวลมนุษยชาติ ล้วนเป็นผลผลิตและวิวัฒนาการมาจากอดีต โดยเฉพาะผลผลิตทางด้านความรู้ของสังคมมวลมนุษยชาตินั้น เป็นสิ่งที่น่าสนใจ ถ้ารู้อดีต ก็จะทำให้รู้จักปัจจุบัน และก็สามารถคาดการณ์อนาคตข้างหน้าได้ดีที่สุด เช่น เหตุการณ์ต่างๆ ที่เกิดขึ้นกับประเทศไทยที่ผ่านมาทำให้จดจำและมองอนาคตได้ อย่างลงตัว ดังกรณีหลังเหตุการณ์เลวร้าย

6 ตุลาคม 2519 นิสิตนักศึกษา ประชาชน ได้เดินทางไปสู่ชนเขา แต่เมื่อเวลาผ่านไปโลกก้าวเข้าสู่ยุคหลังสมัยใหม่ ประชาชนกล้าที่จะปลดแอกตนเองออกจากวิธีคิดแบบเก่าและมีความเป็นตัวของตัวเองมากขึ้นอันนำไปสู่การประกาศอิสรภาพทางความคิดที่ก่อเกิดประชาธิปไตยในภาคพลเรือนและสร้างกระแสประชาสังคมและชุมชนเข้มแข็งเพื่อการแสวงหาความชอบธรรมให้กับสังคม จากข้างต้นปัญหาสำคัญอยู่ที่เราจะสามารถประสานความเข้าใจได้อย่างไรในการสร้างความสมดุลให้เกิดขึ้นระหว่างศาสตร์และศิลป์ต่าง ๆ เพื่อให้สังคมดำรงชีวิตอย่างมีความสุข

"ศาสตร์ที่ว่าด้วยศิลปะ" จึงเป็นศาสตร์แขนงหนึ่งที่ทำให้มนุษย์รู้จักนำความรู้ทางด้านศิลปะไปประยุกต์ใช้และสร้างสรรค์สรรพสิ่งต่าง ๆ ให้เกิดเป็นสิ่งใหม่ โดยผ่านกระบวนการคิด เชิงสร้างสรรค์ ซึ่งถือเป็นสิ่งจำเป็นสำหรับสังคมทุกระดับที่ต้องมีการคิดอย่างเป็นระบบเพื่อนำความรู้ไปประยุกต์ใช้กับสิ่งที่ต้องการปฏิบัติได้อย่างสอดคล้องกับสภาพความเป็นจริงมากขึ้น สังคมก็จะแปรเปลี่ยนไปตามระบบของกระบวนการคิดที่สร้างสรรค์ ผู้ที่มีความคิดสร้างสรรค์ในตนเองก็จะสามารถคิดและแก้ปัญหาได้อย่างลงตัวในทุก ๆ ด้าน หรือกล่าวได้ว่า

ศิลปะ คือ สิ่งที่มีมนุษย์สร้างสรรค์ขึ้นเพื่อทำให้ชีวิตดำรงอยู่อย่างมีความสุข เอื้ออาทรซึ่งกันและกันอย่างลงตัวส่งผลต่อสังคมที่จะต้องพัฒนาเป็นระบบของการเรียนรู้

การอยู่ร่วมกันอย่างสันติสุข ไม่ว่าจะสังคมมนุษย์ด้วยกันรวมถึงมนุษย์กับสรรพสิ่งทั้งหลายก็ตาม ซึ่งทุกภาคส่วนจึงยังต้องการความช่วยเหลือและดูแลในรูปแบบต่างๆ กันออกไป ดังนั้น "ศาสตร์ทางด้านศิลปะ" นี้จะเข้ามาเป็นตัวเชื่อมความรักความสามัคคี ความงดงาม เพื่อความเป็นสังคมของมนุษย์ที่สมบูรณ์ แต่ปัญหาสำคัญคือสังคมจะสร้างและลุกขึ้นมาแก้ปัญหาต่างๆ ได้อย่างไร และสังคมจะสร้างจิตสำนึกกับทุกคนต่อไปอย่างไร โดยเฉพาะสังคมที่กำลังต่อสู้กันทุกทางเช่นปัญหาที่ประเทศไทยประสบอยู่ในขณะนี้กำลังทำให้เป็นที่หวาดวิตกกันอย่างมากในการใช้ชีวิตอยู่ร่วมกัน

หากพิจารณาตัวอย่างจากสาระในหนังสือเรื่อง **"สร้างเศรษฐกิจไทยด้วยความคิดสร้างสรรค์"** ของศูนย์สร้างสรรคงานออกแบบ ได้เสนอเรื่องเกี่ยวกับอารมณความรู้สึกภายในของศิลปินที่มีต่อมนุษย์ ธรรมชาติสิ่งแวดล้อม ที่สามารถนำออกมาสะท้อนสู่สังคมอย่างสร้างสรรค์ได้ ที่ผ่านมานั้นแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 10 จึงได้เน้นการปรับเปลี่ยนโครงสร้างเศรษฐกิจของไทยจากการพึ่งพาการผลิตสินค้าที่จับต้องได้ซึ่งต้องนำเข้าเทคโนโลยีเป็นจำนวนมากนั้นไปสู่การสร้างเศรษฐกิจบนพื้นฐาน **"ความคิดสร้างสรรค์"** ผ่านแนวทางการพัฒนาในด้านต่าง ๆ เช่น การพัฒนาบุคลากรให้มีความรู้ความสามารถและมีความคิดสร้างสรรค์ หรือด้านการพัฒนาชุมชนให้เกิดการรวมกลุ่มเพื่อตั้งเอาภูมิปัญญาท้องถิ่นมาผสมผสานความคิดสร้างสรรค์เพื่อสร้างมูลค่าให้กับสินค้าและลดต้นทุน

นอกจากนี้ยังมีนักวิชาการหลายท่านที่ได้ย้ำถึงความคิดสร้างสรรค์ว่าเป็นสิ่งจำเป็นสำหรับสังคมในยุคปัจจุบันที่มีการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว และสร้างปัญหาใหม่ๆ ให้เกิดขึ้นอยู่ตลอดเวลา ดังนั้นสังคมจึงต้องเน้นให้บุคคลรู้จักฝึกฝนวิธีการคิดหรือกระบวนการคิดที่สร้างสรรค์สิ่งใหม่ๆ ขึ้นมาเพื่อช่วยแก้ปัญหาให้กับสังคม

ศาสตร์ที่ว่าด้วยศิลปะจึงเป็นกระบวนการทางความคิดอย่างหนึ่งเพื่อมุ่งสู่ผลของการคิดถ่ายทอดออกมาเป็นรูปแบบทางด้านศิลปะเพื่อตอบสนองความต้องการของสังคมทุกรูปแบบโดยเฉพาะสังคมที่มีปัญหาต่าง ๆ ศาสตร์แห่งศิลปะก็จะเข้าไปมีบทบาททุกครั้งเสมอไปเพื่อจรรโลงความท้อแท้ ความขัดแย้ง ความเป็นอยู่ของสังคม และสะท้อนสังคมแต่ละยุคสมัย เพราะเราเชื่อว่าศิลปะเป็นผลงานที่มนุษย์สร้างสรรค์ และสามารถทำให้ศาสตร์ทางด้านศิลปะสร้างสรรค์สังคมให้อยู่กันอย่างมีความสุขได้ในรูปแบบต่างๆ ที่แตกต่างกันออกไป.."

อาจารย์ปริทรรศ หุตางกูร รองคณบดีคณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์

"...คำถามว่า ศาสตร์แห่งศิลปะสามารถทำให้ศิลปินเกิดความตระหนักในความรับผิดชอบที่มีต่อชุมชนสังคมตนเองหรือไม่อย่างไร ศิลปะเป็นศาสตร์แรกๆ ด้วยข้าณะครั้นที่กระทำตัวอย่างรับผิดชอบต่อสังคม จะเริ่มตั้งแต่ยุคมนุษย์ถ้ำเลยไหมที่วาดวางแผนการล่าสัตว์ เพื่อชุมชนจะได้ไม่อดตายในช่วง 3000 ปีก่อนระบบคริสต์ศตวรรษ และศิลปะเดินทางเรื่อยมาในฐานะ มือ และเท้าของพระในศาสนาคริสต์ ศาสนาคริสต์จึงยิ่งใหญ่ได้ทุกวันนี้เพราะศิลปินผู้เชี่ยวชาญในศาสตร์แห่งศิลปะมิใช่หรือแล้วลีโอนาโด ดาวินชีที่ถูกยกย่องให้กลายเป็น

นักวิทยาศาสตร์คนแรกของโลกแทนไอแซค นิวตันไปแล้ว ก็ใช้ฝีมือระดับอัจฉริยะสเก็ตช์และจินตนาการ ทฤษฎีกายวิภาค ถ้าจะให้ใกล้เคียงอีกก็ยุคสงครามโลกครั้งที่ 2 ที่กลุ่ม คาคา ลูซีอิตเลอร์ด้วยการใช้งานศิลปะแจกปูพรมด้วยเทคนิคคอลลาจ จนมาถึงยุคสงครามเย็นคอมมิวนิสต์ ที่ศิลปะเป็นสื่อสำคัญเกิดเป็นสัญลักษณ์ ค้อน เคียว หรือสมาชิกพรรคกำลังชูมือไปข้างหน้า และถ้าถามถึงยุคนี้ ถ้าผู้มีใจรักศิลปะไม่เคียงไปเพราะลัทธิทุนนิยมสุดชั่วร้ายก่อน พวกเขาทุกคนก็สามารถสร้างสรรค์ผลงานที่แสดงความตระหนักต่อชุมชน และสังคมของเขาได้ไม่ยากเย็นอะไร.."

และกับคำถามว่า ศิลปะในการดำรงชีวิตของศิลปิน ผู้สามารถเข้าถึงความจริง ความดี และความงามควรเป็นอย่างไร เพื่อเชื่อมต่อการพัฒนาสังคม หรือเป็นกลไกในการแก้ปัญหาทางสังคมที่เป็นอยู่ในปัจจุบันอย่างไร

"...จากคำถามมีหลายประเด็นนะครั้น เาเรื่องเข้าถึงความดี ความงาม ความจริง แล้วความน่าเกลียดนี่ไม่เอาหรือ ในทัศนะผมความดี ความงาม ความจริงเป็นเหมือนสังขะ หรือ อุดมการณ์ตัวแม่สำหรับใครก็ตามที่จะทำอะไรเพื่อสังคม เช่นถ้าพูดรวมๆทั้งหมดนี้ก็คือเรื่องของคุณธรรม จริยธรรม สุนทรียภาพ ความจริงของ

สังคม ซึ่งก็ต่างกันไปตามช่วงเวลา และผู้ที่เข้าถึงน่าจะเป็นภาพพุดมคติของคนดี และเมื่อเป็นคนดีทั้งกายใจแล้ว ผลงานก็น่าจะดี และถ้าจำไม่ได้ผู้คิดคนแรกคือ เฟลโด เฟลโดได้เอาศิลปะไปพ่วงกับจริยธรรม เพราะเขาเชื่อว่าแบบนี้ละที่ศิลปะจะช่วย เชื้อต่อการพัฒนาสังคม

แต่ครั้นเวลามานับปี 2000 ปีเวลาที่เลยช่วงเฟลโดมาแล้ว ศิลปินเชื่อว่าศิลปะ เป็นอิสระเหนือกรอบดังกล่าว เพราะศิลปะมีเป้าหมายในตัวมันเองคือ ไม่มีเนื้อหา ที่งานได้ด้วยโครงสร้างเหมือนดนตรีบรรเลง หรือ คลาสสิก แล้วคำนิยามของความงาม ในแต่ละยุคก็ต่างออกไป ดังเช่นความน่าเกลียด ก็ถูกนำมาทำให้งามได้ และอีก หลายๆ ความ เช่น ความเร็ว ความซึ้ง โกง ความกึกกัซพะ ก็สามารถถูกนำมาเป็น เครื่องมือหรือเทคนิคของศิลปิน เพื่อสร้างสรรค์ผลงานที่มีความร่วมสมัย ทันสมัยกว่า และละเอียดกว่าครับ.."

มุมมองของสังคมศาสตร์

สังคมศาสตร์ เป็นศาสตร์สำคัญอีกแขนงหนึ่งที่มีความสำคัญว่าด้วยการ ศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์ในสังคม ให้ดำรงอยู่ร่วมกันได้อย่างปกติสุข โดยเฉพาะในด้าน "สังคม" กล่าวกันว่าเป็นพื้นฐานที่สำคัญยิ่งในการฝึกฝนอบรม กล่อมเกล้ามุขยในฐานะสมาชิกของสังคมให้ปฏิบัติตามกฎระเบียบแห่งการอยู่ร่วมกัน โดยผ่านการขัดเกลาทางสังคมรูปแบบต่างๆ แต่หากเมื่อใดก็ตามที่สังคมเกิดความ ไร้ระเบียบหรือความวุ่นวายจนสูญเสียการควบคุมแล้ว จึงเป็นสิ่งท้าทายต่อความเป็น ศาสตร์ที่ว่าด้วย "สังคม" และ "มนุษย์" โดยเฉพาะอย่างยิ่งความคาดหวังในบทบาท ของสถาบันทางสังคมต่างๆ ไม่ว่าจะเป็นมิติด้านการศึกษา การปกครอง กฎหมาย หรือด้านอื่นๆ ก็ล้วนแล้วแต่เป็นกลไกในการปฏิบัติการเพื่อการแก้ปัญหาทางสังคม ร่วมกันทั้งสิ้น ดังนั้นในมิติของสังคมศาสตร์ผู้บริหารสองท่านที่จะมาร่วมแลกเปลี่ยน ดังนี้

อาจารย์สมปอง รักษาธรรม

ผู้ช่วยอธิการบดี

มหาวิทยาลัยราชภัฏนครศรีธรรมราช

ประธานหลักสูตรการพัฒนาศุมนชน

"..หากพิจารณาในมุมมองทางสังคมวิทยาและมานุษยวิทยาแล้ว ควรเริ่มต้น จากการมองธรรมชาติของมนุษย์เป็นสัตว์สังคมที่ไม่สามารถอยู่โดดเดี่ยวโดยลำพัง จึงจำเป็นต้องอยู่รวมกันเป็นกลุ่มสังคมเพื่อพึ่งพาอาศัยกัน อย่างไรก็ตามเนื่องจาก "มนุษย์" ยังมีอัตตาหรือตัวตน (Self) ที่มักคำนึงถึงประโยชน์ตนเป็นหลัก จึงต้องมี "หลักศีลธรรม" มาควบคุมพฤติกรรมของมนุษย์ไม่ให้ไปละเมิดซึ่งสิทธิผู้อื่นและเรียนรู้

การอยู่ร่วมกันในสังคมเพื่อการจัดระเบียบทางสังคม โดยอาศัยกระบวนการขัดเกลาทางสังคม (Socialization) และกระบวนการการปลูกฝัง (Internalization) ที่มีประสิทธิภาพ เพื่อให้สมาชิกในสังคมรู้จักเคารพสิทธิของผู้อื่นและรักษาคุณลักษณะที่ดีของตนเอง หรือเรียกว่าเกิดจิตสำนึกสาธารณะความสำนึกรับผิดชอบที่มีต่อสังคมได้ แต่ทั้งนี้หากไม่ให้ความร่วมมือหรือไม่ปฏิบัติตามกฎเกณฑ์ บรรทัดฐาน และค่านิยมของสังคม ก็จะมีมาตรการลงโทษในการควบคุมทางสังคม (Social Control) ในระดับที่แตกต่างกัน ไม่ว่าจะเป็นการกำหนดข้อบังคับ กฎกติกา รวมถึงกฎหมายเข้ามาช่วยตัดสินตามมิติของรัฐศาสตร์หรือนิติศาสตร์แล้วแต่กรณี

ดังนั้น "มนุษย์" ในฐานะเป็นสมาชิกของสังคมจึงต้องเคารพกติกาของประชาคม ซึ่งเป็นกฎที่กำหนดไว้ในกาอยู่ร่วมกัน สำหรับกรณีที่เป็นนักปกครองและการเป็นนักปกครองที่นั้นต้องมีทั้งศาสตร์และศิลป์ในการจัดระเบียบทางสังคมควบคู่ไปกับการมุ่งพัฒนาสมาชิกในสังคมให้มีคุณภาพและเป็นคนดีของสังคม เช่นเดียวกับบทบาทของ "ครูอาจารย์" ซึ่งต้องรู้จักตระหนักในบทบาทหน้าที่ความรับผิดชอบที่มีต่อสังคมหรือการมีจิตสำนึกสาธารณะใส่ใจผลกระทบต่อส่วนรวม นั่นก็คือ "การผลิตบัณฑิตที่มีคุณภาพ" โดยผลลัพธ์ที่ได้รับนั้นย่อมจะสะท้อนถึงประสิทธิภาพการเรียนการสอนของแต่ละหลักสูตรในการออกแบบเพื่อสร้างสรรคคุณภาพบัณฑิตให้มีคุณลักษณะตามที่ต้องการ ครูอาจารย์จึงต้องทุ่มเทกำลังความสามารถอย่างเต็มที่และทำงานด้วยความเสียสละพัฒนาบัณฑิตให้มีคุณภาพเพื่อไปทำประโยชน์กับสังคมส่วนรวมต่อไปได้ แต่หากไม่เข้าใจบทบาทหน้าที่ความเป็นครูอย่างชัดเจนแล้วก็มีให้เห็นแก่ประโยชน์สุขเฉพาะตนไม่คำนึงถึงผลกระทบที่จะเกิดขึ้นกับนักศึกษา ดังพบว่ามักมีการละเลยต่อการจัดกระบวนการเรียนรู้ในการพัฒนาจิตสำนึกทางสังคมให้กับนักศึกษา จึงทำให้เกิดจิตสำนึกแบบตัวใครตัวมันแก่ผู้เรียนและไม่ใส่ใจต่อสภาวะความเป็นไปของสังคมแวดล้อมรอบตัว อีกทั้งยังนำไปสู่การเลียนแบบหรืออ้างตัวอย่างพฤติกรรมที่ไม่ดีมาเป็นแบบอย่างทำตามๆ กันไป เปรียบเหมือน "ปลาเน่าที่ไหลตามน้ำมากกว่าที่จะเป็นปลาเป็นถ้วยทองคำ"

ดังนั้นที่ผ่านมาก็จึงให้ความสำคัญกับการมุ่งเน้นเรื่องการพัฒนาผู้สอนให้ตระหนัก ในบทบาทหน้าที่ดังกล่าว โดยการชี้แจงหรือพูดคุยทำความเข้าใจเบื้องต้น หากไม่ปรับปรุงหรือเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมในทางที่ดีขึ้น ก็อาจต้องอาศัยระดับการจัดการที่เหมาะสมกับคนแต่ละประเภท ซึ่งอธิบายได้จากประเภทของบัวสี่เหล่าที่แตกต่างกันว่าจะต้องใช้มาตรการอย่างไรตามความเหมาะสม ในขณะเดียวกันก็ควรเรียนรู้เทคนิคการสร้างปฏิสัมพันธ์ที่ดีระหว่างกันด้วย ประการแรก คือ ต้องรู้จัก "เอาใจเขามาใส่ใจเรา" คือ เมื่อเราต้องการเช่นไร ผู้อื่นก็เช่นเดียวกับเราไม่แตกต่างกัน เช่นทุกคนชอบคนชมให้กำลังใจมากกว่าการติติงว่ากล่าวด้วยอารมณ์ ประการที่สอง คือ "การรู้จักฟังผู้อื่น" ไม่ใช่ยึดเอาตัวเองเป็นศูนย์กลาง เช่นในที่ประชุมหากต้องการเอาแต่ชนะผู้อื่น เราอาจพูดคนเดียวแต่ผู้อื่นทุกขก็ยอมไม่มีประโยชน์ ในทางกลับกันสังคมปัจจุบันจำเป็นต้องอาศัยการทำงานแบบร่วมมือกันบนฐานคิดของการมีเป้าหมายร่วมกัน นั่นคือ มุ่งพัฒนาคุณภาพบัณฑิตและสร้างภาพลักษณ์ที่ดีแก่สถาบันก็ยอมย้อนกลับมาเป็นความสำเร็จร่วมกันให้กับบุคลากรในสถาบันนั่นเอง.."

อาจารย์ธนวัฒน์ บุรีรัตน์

รองคณบดีคณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์
ประธานหลักสูตรนิติศาสตร์

ได้เปิดประเด็นมุมมองเกี่ยวกับ "มนุษย์" และ "สังคม" ในเชิง "วิศวกรรมแห่งสังคม" ก็จะพบว่า ในยุคเริ่มต้นของมนุษย์นั้น มีปริมาตรของสมองประมาณ 650 ลูกบาศก์เซนติเมตร ลำตัวคล้ายลิง แสดงให้เห็นว่ามนุษย์ฉลาดไม่มากนัก เมื่อระยะเวลาผ่านไปห้าแสนปี สมองของมนุษย์ได้ขยายใหญ่ขึ้นและพัฒนาขึ้นประมาณ 900 ลูกบาศก์เซนติเมตร ซึ่งแสดง

ได้ว่ามนุษย์นั้นมีสมองที่พัฒนาได้ และต่อมาอีกประมาณห้าแสนปีเศษมนุษย์มีปริมาตรสมองเป็น 1,600 ลูกบาศก์เซนติเมตร ซึ่งแสดงถึงการพัฒนาการอย่างต่อเนื่อง ทำให้มนุษย์รู้จักคิดค้นหาความรู้ด้านต่าง ๆ เช่น ประดิษฐ์เครื่องมือเครื่องใช้ การอยู่ร่วมกันเป็นสังคมการมีภาษาและวัฒนธรรม และกฎหมายก็เป็นสิ่งที่มนุษย์คิดค้นขึ้นมาเพื่อแก้ปัญหาสังคม

การรวมตัวกันของมนุษย์เป็นสังคม ถึงแม้จะมีจุดกำเนิดมาจากหลักธรรมชาติสามารถดำรงสายพันธุ์สืบไปโดยเป็นครอบครัวประกอบไปด้วย พ่อ แม่ และลูก โดยพ่อเป็นผู้ทำหน้าที่ดูแลความปลอดภัยเนื่องจากสังคมสมัยโบราณนั้น ผู้ใดมีความแข็งแรงผู้นั้นเป็นผู้ครอบครองในสังคม จากสภาพดังกล่าวแสดงให้เห็นว่ามนุษย์ไม่ได้แตกต่างจากสัตว์มากนักเพราะยังไม่มีความรู้ ทำให้มนุษย์ต้องรวมตัวกันเป็นชุมชนเพื่อความอยู่รอดปลอดภัย ของตนเองและครอบครัว ชุมชนนี้เองที่เป็นจุดกำเนิดของระบบการปกครอง และกฎหมาย (กติกาสากล)

สังคมเป็นที่รวมรวมของคนทุกหมู่เหล่า มีทั้งคนดีคนเลวอยู่ร่วมกันจึงจำเป็นต้องมีระเบียบหรือกฎเกณฑ์เพื่อให้มนุษย์สามารถใช้ชีวิตร่วมกันอย่างมีความสุข ซึ่งเราเรียกว่า กติกาสังคม อันประกอบไปด้วย ศิลธรรม ศาสนา จารีตประเพณี ศิลธรรมคือ ความรู้สึกผิดชอบชั่วดีภายในจิตใจมนุษย์ที่เกิดขึ้นภายในจิตใจของมนุษย์เอง ศาสนาคือ กฎเกณฑ์ข้อบังคับที่ศาสดาเป็นผู้กำหนดให้ทำในสิ่งที่ดี จารีตประเพณีคือ กฎเกณฑ์ข้อบังคับที่มนุษย์ประพฤติปฏิบัติสืบต่อกันเป็นเวลานานไม่น้อยกว่า 50 ปี

กฎหมายมีความสัมพันธ์กับศีลธรรม ศาสนา และจารีตประเพณีหลายประการด้วยกัน ภาระการแก่ กฎหมายและจารีตประเพณีต่างเป็นกฎเกณฑ์ที่เป็นระเบียบของสังคมเหมือนกันมีจุดมุ่งหมายให้สังคมมีความสงบสุข แต่กฎหมายอาจมีลักษณะแตกต่างจากกฎเกณฑ์ที่อาจจะไม่สามารถเกิดขึ้นเองได้เหมือนปรากฏการณ์ตามธรรมชาติ เช่น ฝนตก ฟ้าร้อง แต่กฎหมายเป็นกฎเกณฑ์ที่ใช้บังคับอยู่ในสังคมเปรียบเสมือนเสาเข็มสังคมหรือวิศวกรรมสังคม

ที่ผ่านมากฎหมายถูกตราขึ้นเพื่อประโยชน์ของกลุ่มคนที่มีร่างกฎหมายในการเข้าไปแสวงหาผลประโยชน์ ทำให้สังคมประเทศถูกเป็นไฟเกิดความแตกแยกกันภายในจนยากจะเยียวยา เมื่อหลงเชื่อกลุ่มกลุ่มหนึ่งแล้วก็จะไม่รับฟังความคิดเห็นของคนอื่น (เชื่ออย่างเขลา) แม้แต่กระทั่งกฎหมายก็ถูกตั้งข้อแย้ง ไม่มีใครยอมปฏิบัติตาม ฉะนั้นหากเราปรารถนาที่จะเห็นความสงบสุขเกิดขึ้นคงต้องให้ความสำคัญกับการศึกษาเป็นอันดับหนึ่ง ครูอาจารย์ก็เช่นเดียวกันต้องมีความรับผิดชอบต่อสังคมมุ่งผลิตบัณฑิตที่มีความสามารถที่สูงพร้อมที่จะป้อนเข้าสู่ตลาดแข่งขันได้ ทุกเมื่อโดยไม่ต้องไม่คำนึงถึงปริมาณการจบการศึกษา และหลักสูตรการเรียนการสอนก็ต้องสอดคล้องกับตลาดแรงงาน

บทสรุป

ดังนั้นจากความคิดเห็นผ่านมุมมองของนักมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ข้างต้น ล้วนเป็นศิลปะการดำเนินชีวิตที่ถ่ายทอดองค์ความรู้ที่มีประโยชน์และคุณค่าอย่างยิ่งต่อการรังสรรค์สร้างแรงบันดาลใจในการทำความดีเพื่อสังคมต่อไป นอกจากนี้ยังมีศิลปะหรือเทคนิควิธีการต่าง ๆ อีกมากมายที่มีความแยบยลและให้ผลที่ยั่งยืนในการปลูกฝังคุณธรรม จริยธรรม ทำให้มนุษย์มองเห็นคุณค่าตนเองและรู้จักเคารพผู้อื่น รวมทั้งการเสริมสร้างจิตสำนึกทางสังคมที่ดีงาม ผ่านการเรียนรู้วิถีรูปแบบต่างๆ เช่น การเริ่มปมเพาะเรื่องจิตอาสาในระดับครอบครัว และกิจกรรมอาสาสมัครเพื่อสังคม การฝึกความอ่อนน้อมถ่อมตน การทำงานอาสาสมัคร การส่งเสริมให้กำลังใจแก่ผู้ทำความดีและการแลกเปลี่ยนประสบการณ์ชีวิตกับผู้อื่น รวมถึงการใช้สื่อทางเลือกเพื่อสังคม เช่น การเล่นกีฬาหรือการเล่นดนตรี ละคร ศิลปะ การวาดภาพ การอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม ประเด็นเหล่านี้ล้วนก่อให้เกิดแรงบันดาลใจในการซึมซับความดีงามผ่านการฝึกฝนเรียนรู้ทั้งสิ้น แต่ทั้งนี้ก็ต้องขึ้นอยู่กับที่เปิดโอกาสทางสังคมหรือผู้ใหญ่ในบ้านเมืองที่จะให้ความสำคัญกับเสริมสร้างอบรม

สมาชิกในสังคมให้มีคุณลักษณะเป็นเช่นไร หรือยังคงเลือกร่างสองมาตรฐานเชิงซ้อน (double standard) ให้คลุมเครือในสังคมต่อไปจนทำให้เด็กและเยาวชนเกิดความสับสนระหว่างเป้าหมาย "ความดี" และ "ความรวย" ที่ทำให้ส่วนทางไปคนละทิศทาง

อย่างไรก็ตาม ในความมืดมิดนั้นก็ยังมีแสงเทียนเล็กๆ ที่เริ่มจุดประกายนำทางส่องสว่างชีวิตผู้คนในสังคมให้มีทางเลือกในการค้นพบความหมายชีวิตที่แท้จริงเพื่อก้าวพ้นจากความเห็นแก่ตัวสู่ประโยชน์สุขของสังคมส่วนรวมร่วมกันได้

เป็น "มนุษย์" เป็นได้เพราะใจสูง
เหมือนตั้งอยู่บนดั่งที่แววหน้าใจดำเป็นได้แต่เพียง "คน"
หากต่ำล้นแม้คนมีอาจเป็น"

บทกลอนข้างต้นของท่านพุทธทาส สะท้อนให้เห็นความจริงได้เป็นอย่างดี เพราะการพัฒนายกระดับความเป็น "คน" สู่ความเป็น "มนุษย์" ให้มีความสมบูรณ์ได้นั้นก็ต้องอาศัยการเรียนรู้ ฝึกฝน พัฒนาไปสู่ความดีงามอันสูงสุดได้ ดังนั้นมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์จึงเป็นศาสตร์ที่ว่าด้วยมนุษย์และสังคมอย่างแท้จริง เพื่อมุ่งพัฒนามนุษย์และสังคมให้ไปสู่ภูมิแห่งอารยชนขั้นสูงยิ่งขึ้นต่อไป

เกรียงศักดิ์ เจริญวงศ์ศักดิ์. การเรียนรู้แบบสหวิทยาการ. ค้นเมื่อ 26 ตุลาคม 2552, <http://www.bangkokcity.com/2003/vc/place/scoop/detail.php?boId=27863>

จรรยา สุวรรณพิต. (2538). รายงานการวิจัย สถานภาพการวิจัยสาขาจิตวิทยาในประเทศไทย. กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ.

พีระพงษ์ กุศลพิศาล. (2533). ทฤษฎีและปฏิบัติการวิจารณ์ศิลปะ. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์คุรุสภา ลาดพร้าว.

ประเวศ ะสี. (2544). ชีวิตงาม. มติชนสุดสัปดาห์ 25 (7), 4-5.

ประสาน ต่างใจ. ในสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย หรือ สกว. (Online) Available at: [http:// www. thaihealth.or.th/contentL.php?SystemModuleKey=MainContent2&id=3016.2548](http://www.thaihealth.or.th/contentL.php?SystemModuleKey=MainContent2&id=3016.2548).

สุวัฒน์ จันทร์จำนงค์. (2540). ความเชื่อของมนุษย์เกี่ยวกับปรัชญาและศาสนา. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์ลิ้นฟอส.

สุวิทย์ มูลคำและคณะ. (2542). Child center : Storyline method : การบูรณาการหลักสูตรและการเรียนการสอนโดยเน้นผู้เรียนเป็นศูนย์กลาง. กรุงเทพฯ : ที.พี.พริน จำกัด.

Arnheim, Rudolf. (1969). Visual thinking. California : University of California Press. Karl Albrecht, Wiley (2005): Social Intelligence: the New Science of Success.

ค้นเมื่อ 27 ตุลาคม 2552, จาก http://en.wikipedia.org/wiki/Social_intelligence.

Lukes, Steven. (1973). Emile Durkheim his Life and Work. Harmandss-worth: Penguin

Osborne, Harold. (1970). The Arts of Appreciation. London : Oxford University Press.

